

Соколёнок

3/2024

май – июнь

Къарчыгъа

РЕСПУБЛИКАНЫ ЯШЛАР УЧУН ЭКИ АЙДА БИР ЧЫГЪАГЪАН ЖУРНАЛЫ

1-ИЮН - Юшланы якълавну гюню

Яшавда талайлы-ирисли болуп къалыгъыз!

Гъар йыл да мердешли кюйде июн айыны лап башында Яшланы якълавну халкъара гюню белгилене. Савлай йылны боюнда белгиленеген байрамланы арасында шо гюню маънасы айрыча артыкъ. Неге туюл де, оьзлерден сююнген, бары да умутларыбызны бир оьзлер булан байлайгъан, яллав яйда исив береген гъариси бир гичи гюнге ошап, юрекге яллыкъ береген яшлагъа алгъыш этмеге бирдагъы да себеплер ярата.

Биз де сизин барыгъызны да етип гелген байрам булан гъакъ юрекден къутлап, яхшы савлукъ,

кѐп-кѐп яхшылыкълар ёрайбыз. Сизин яшавугъузда шулай байрамлар бир туюл, кѐп керенлер болсун! Яшлар, сиз яшавда талайлы-ирисли болуп къалыгъыз! Юрекге тутгъан бары да асил негетлер яшавгъа чыгып, оьрлюкден-оьрлюкге инамлы кюйде абат алып, юхудан уянып къаршылайгъан гъар тангдан да, ахшамлар гюн батывдан да, демек, яшавну гъар мюгълетинден де сююнюп, сизге оьмюр сюрмеге насип болсун!

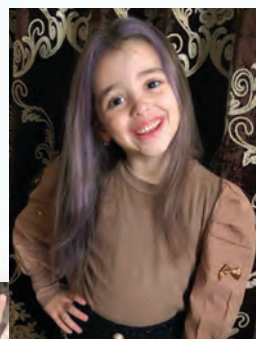
«Къарчыгъаны» гъазирлейген
Насрулла БАЙБОЛАТОВ ва
Патимат АБДУЛЛАЕВА.

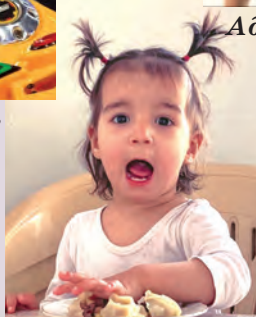
Абдулмалик,
4 йыл

Адилхан, 5 йыл

Асия, 7 йыл

Самира, 2 йыл

Амир, 6 йыл

Карим, 4 йыл

Огъ, яшлар

Огъ, яшлар,
Яшлар, яшлар!
Гъакъылдан толгъан башлар!
Сиз тюгюлсюз я язлар,
Я яйлар, яда гюзлер,
Сиз дюрсюз, оьзлер булан
Уллу байрамлар этип,
Халкълар янгы йылларын
Къаршылайгъан язбашлар!
Яшлар, сиз гёрюнсегиз,
Къайгъылар да, дертлер де
Къача чыгъып юрекден,
Емишлердей, ел чыкъса
Тёгюлеген терекден,
Биз де, сизин гёргенде,
Иржаябыз, кюлейбиз,
Сизге узакъ оьмюр де,
Шат яшав да тилейбиз!
Билебиз бу дюнъяда
Сизсиз яшав — гюнсюз гюн,
Айсыз, юлдузсуз гече!..
Яшамагъа суюбиз

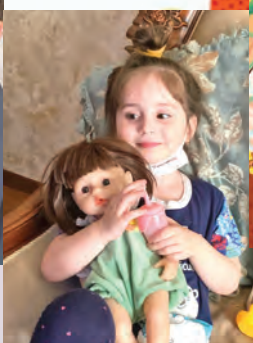
Биз сизин булан бирче!..
Яшлар, сизсиз этеген
Бизин шат да, къувнакъ да.
Оьзюбюзден изнусуз,
Изнусуз, ихтиярсыз
Къычыртып кюлетеген
Заманда бир, чакъ-чакъда
Огъ, яшлар!
Яшлар, сизин
Бойларыгъыз да тюрлю,
Сойларыгъыз да тюрлю,
Уьстлеригиз де шолай
Тюслеригиз де тюрлю.
Буса да сизсиз, яшлар,
Бизин шунчакъы уллу
Дюнъябызны къуршайгъан,
Ону гележегин де
Безежек бюлбюл къушлар,
Эгер, яманлар къойса,
Биригиз-биригизден
Айрылмажакъ къурдашлар!

Къайсарбек, 1 йыл

Исмайил, 8 йыл

Сальма, 4 йыл

Умсалимат,
4 йыл

Хабип, 7 йыл

Дагъыстанны Язывчуларыны союзуна – 90 йыл!

Адабиятыбызны кюрчюсю теренден, бырынлардан...

Сююнчлю агъвалат! Айрокъда тувгъан гюнюнгнию оьмюрю аслам санавлу буса, неге дагъы сююнчлю болмасын?! Уьстевюне, булай да оьтесиз маъналы, оьтесиз гъайран сыналгъан оьмюр буса, о да янгыз бир адамны оьмюр тархы болмай буса!

Дагъыстан халкъларыны – миллетлерини жан азыгъы, ругъ байлыгъы – адабиятыны гъакъ вакиллерини, дос-къардаш, ой-пикир, сырдаш бирлигини – санаву 300-ден де артыкъ язывчулары, шаирлери булангъы Дагъыстанны Язывчуларыны союзуну 90 йыллыгъы белгиленеген байрамы!..

Дагъыстан халкъларыны адабиятыны ичинде къумукъ адабиятыбызны, маданиятыбызны курчюсю теренден, бырынлардан... Биз гъали де гетерип, чыгъарып битмеген маъданлыкъларыбызда нечесе гъайран гезел, ва гъайран маъналы, аламат аламлы инче-чебер, жавгъар сёзлю пагъмуларыбыз бар! Дада Къоркъутлар, Умму Камаллар, Йырчы Къазакълар, Абусупьянлар, Нугъайлар, Темирболатлар, Алим-Пашалар... Къайсын-бирин

айтайым! Дагъыстанны халкъ шаирлерини биринчилеринден болгъан Айбала Дадав, Абдулла Магъамматов, сонгулар – Аتكъай, Анвар, Абдулвагъап Сулейманов, Ибрагъим Керимов, Магъаммат-Солтан Ягъияев, Камал Абуков, Магъаммат Атабаев, дагъы да сонгулар – Умукюрсюн Мантаева, Агъмат Жачаев, Шейит-Ханум Алишева, Жаминат Керимова...

Сонг да оьз халкъыны оьзден вакиллери, халкъыны къысматы булан къаныжаны маталгъан, халкъыны ою-дерти, яшаву, тарихи, адабияты, маданияты, сиясаты, терен миллет тамурлары булан байлангъан, сайлангъан ва сыйлангъан нечесе-нечесе пагъмулу язывчуларыбыз, шаирлерибиз бар! Олар бары да – халкъ язывчулары! Халкъ шаирлери!

Мени сююндюреген, оьктем этеген бу байрамны бирдагъы бир оьтесиз маъналы яны бар. О да – Дагъыстанны Язывчуларыны союзуна сиптечилик этген де, язывчуланы ва шаирлени бир къалкъыны туюбюне жыйгъан да, оланы биринчи ёлбашчысы болгъан да – оьтесиз пагъмулу, оьзден хасиятлы, таза къылыкълы игит адамыбыз, шаирибиз Багъавутдин Астемиров!!!

*Тюбеклени сюлчесине тенг болуп,
Сен, кѣаламым, чанчыла эдинг
явлагга, – дей ол оьзюню «Кѣаламыма»
деген бир шиѣрусунда. Шо сѣзлени
гѣакълыгъын да ону кѣысматы исбатлай!*

Шо буса гѣар шаирни хас келпети бол-
малы.

Анадаш кѣумукъ адабиятыны йимик,
дагъыстан халкъланы адабиятларыны
оьсювюне де, оьрленивюне де, яшгѣар-
магъына да себепчи болгъан Багъавут-
дин Астемировну герти ѣлдашы, гѣакъ
кѣмекчичи болуп Ѵфенди Капиев чалыш-
гъан. Ол дагъыстан халкъларыны ада-
биятларыны гѣрмекли яратывчу адам-
ларын оьзгелер де танысын, билсин деп,
орус тилге таржума этип, халкъ арада
йимик, Россиягъа да белгили этген.

Олардан сонг Дагъыстанны Язывчу-
ларыны союзуна савлай дюнѣягъа бел-
гили, аты айтылгъан Расул Гѣамзатов
52 йылны боюнда ѣлбашчылыкъ этип
юрютдю. Шондан сонг Дагъыстанны
халкъ шаири, ингдеси, оьтесиз пагъмулу
шаир, иманлы-динли, таза кѣылыкълы
адам Магъаммат Агъматов язывчуланы
ва шаирлени башын тутду. Бугюнлер-
де Дагъыстанны Язывчуларыны союзу-
ну ѣлбашчысыны кѣуллугъунда Марина
Агъматова (Колюбакина) оланы гѣарака-
тын туварып кѣоймасны кѣастын этип
тура. Ол да – Дагъыстанны халкъ шаири,
пагъмулу шаир де, бажарывлу таржума-
чы да дюр. Кѣурумчулукъ якъдан да ол

оьзюнден алда шо кѣуллукъда чалыш-
гъанлардан бир де кѣалышмагъан кюйде,
кѣп йылланы узагъында Дагъыстанны
Язывчуларыны союзуну ѣлбашчысыны
заместители болуп ишлей туруп топлан-
гъан сынавундан пайдаланып, гечесин-
гюнюн бир этип дегенлей белсенген.

Озокъда, бу кѣысгъа баянлыкъда Да-
гъыстанны Язывчуларыны союзу 90 йыл-
ны боюндагъы оьсюв ѣлун, юзлербулангъы
яратывчулукъ кѣысматланы гѣакъында
айтма да, суратлама да бажарылмай. Шо
тынч иш тюзюл! Адабиятчы алимлери-
бизни, ахтарывчуларыбызны гѣакъ сѣзю,
ою-пикири, англатывлары, кѣаравлары
герек! Халкълыбызны тюгенмес байлы-
гъын – адабиятын яратгъанларыбыз,
яратагъанларыбыз, яратажакъларыбыз
бугюнлеге ерли шо бирликни – адабият-
ны теменли кюрчюсюн салгъанлар ва ону
гѣайбар кѣаласын кѣуруп гѣетерип тур-
гъанлар!

Булакъларыбызны оьзек сувлары
тартылмасын! Тереклерибизни оьзек та-
мурлары кѣурумасын! Кѣутлу байрамы-
быз кѣуванчлы, шатлы гюнубюз уза-
гъындан болсун!

Шейит-Ханум АЛИШЕВА,
*Дагъыстанны Язывчуларыны союзуну
правленияесини секретары, кѣумукъ
адабият бѣлмесини ѣлбашчысы,
ДР-ны халкъ шаири, ДР-ны Пачалыкъ
савгъатыны есиси.*

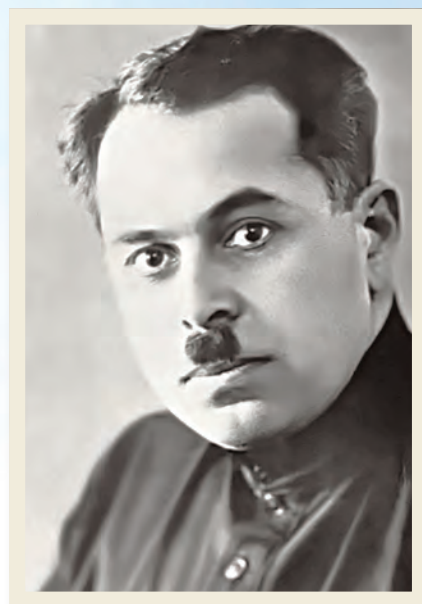
Яшмын

Тав башланы япгъан къара булутлар,
Йылы янгур бир де токътай, бир ява.
Юрегиме тагъылалар умутлар,
Тынышыма азлыкъ эте яз гъава.

Тек булутлар ари-бери юзелер,
Бетин олар тав башлагъа бургъанлар.
Тик къаялар булутланы сюзелер,
Сайки билдинг, къазаватгъа тургъанлар.

Кёк кёкюрей, яшмын яшнай чакъ-чакъда,
Сайки билдинг, ингырлана, агъ чеге.
Шо яшмынгъа тергев берип къарасанг,
Ошаш геле бизин итти сюлчеге.

1919 й.

*Багъавутдин
Астемиров,
Дагъыстанны
Азыхуларыны биринги
ёлбашгысы
(1998–1967)*

Къаламыма

Къара гюнлер къуршап азиз Ватанны,
Азат элни бояп къызыл къанлагъа,
Къара булут ябуп ачыкъ кёклени,
Бек къыйынлыкъ гелтиргенде жанлагъа;
Тюбеклени сюлчесине тенг болуп,
Сен, къаламым, чанчыла эдинг явлагъа.
Гъали сени борчунг макътап бажармакъ
Бу ниъматны гелген бизин тавлагъа

1922 й.

Яйны гюню

Гёз алагъан чакъы еринг – генг авлакъ,
Яллав яй гюн шавла себе тав тюзге.
Толкъун-толкъун сагъын агъа гъавада,
Къарагъанда, парх бере гёк денгизге.

Яшыл авлакъ, аллы-гюллю чечекли
Ошاپ геле накъышлангъан халчагъа.
Къушлар чарнай, кёп арекден чалына
Жагъиллени йыры гёнгюн алагъан.

Биченликни ийислери эсирте,
Айланангда – чюйре бёркдей гебенлер.
Ял алмагъа бере яхшы салкъынлыкъ
Эжелдеги бурма чачлы эменлер.

Отлавлагъа къой сиривлер яйылгъан,
Кюрлюгюнден ойнакълайлар улакълар.
Ташны ярып чыгъа оьрге бокъурап,
Ичсенг тишинг бузлатагъан булакълар.

Къувун салып кишней колхоз йылкыда
Семизликден ярылагъан атлар да.
Шолай гёкчек гёрюнюшню гёргенде,
Къуванмакъдан яш болалар къартлар да.

1956 й

Охув ожакъларда

Интернет аманлыкъны Болдурмакъ учун

Хасавюрт районну билим берив управ-
лениесини ёлбашчысы Къырымсолтан
Къабардиевни тапшурувуна гёре охув
ожакъларда охуйгъан уланлар ва къызлар
булан интернет аманлыкъны гъакъында
лакъырлашывлар оьтгерилген.

Адабият асарланы айланасында

Къарабудагъгент
районну Агъачавул
юртундагъы орта шко-
лада китапханачыны
къууллугъунда чалы-
шагъан М. Болатха-
нова бу йыл оьзле-
ни юбилей тархлары
болажакъ белгили
дагъыстан язвчула-
ны яратывчулугъуну
айланасында лакъыр
оьтгерген.

Эсгерилген охув ожакъны Telegram-
каналында билдирилегени йимик, охув-
чу яшланы машгъур язвчулар яратгъан
асарлары булан таныш этмекден къайры

Санлы яшавгъа чъйрете

Гъайдакъ районну Мажалис юртун-
дагъы орта школасыны 7-нчи класында
билим алагъан уланлар ва къызлар къур-
шалып, «Яшавдан сююнмек, не де сён-
мек!» деген гъаракат оьтгерилген.

Артдагъы вакътилерде интернет бай-
лавлукъ булан пайдаланагъан оьрюм
яшланы алдатмакъны амалын этип,
оьзлени пайдасына иш гёреген жинаят-
чыланы гъаракатындан къорумакъ учун
юрюлген шо лакъырлашывланы алды-
на салынгъан аслу борчларындан болуп
токътагъан. Шо гюн охувчу яшлагъа тер-
рорчулукъ ишлеге къуршалагъанлардан,
олай да оьзге вагъшилик гъаракаты булан
адамлагъа зарал гелтирмеге хыял этеген-
лерден арек болмагъа тюшегени гъакъда
айтылгъан. Оьрде эсгерилеген идараны
Telegram-каналында шо гъакъда маълу-
мат берилген.

да, олар шоларда гётереген масъа-
лалагъа байлавлу янашывун малим
этмек оьтгерилген гъаракатны ал-
дына салынгъан борчлардан болуп
токътагъан. Шону булан бирге, оьтгерил-
ген гъаракат охувчу яшланы юреклеринде
тувуп оьсген элине, ата юртуна бакъгъан
якъдагъы гъасиретликни артдырмагъа
болушлукъ этежегине инамлыкъ бар.

гъакъда лакъыр юрюлген. Шону булан бирге, охувчулагъа эсиртеген ичкилени ва тамакю тартывну гери урмагъа тюшегени гъакъында айтылгъан. Шолайлыкъда, оланы санлы яшав къурмагъа муштарлы этмек учун шартлар яратылгъан. Шо гъакъда Мажалис юртундагъы орта школасыны Telegram-каналында маълумат берилген.

«Алдынлыланы гъаракаты» деген бирлешивюне къуршалгъанлар Тёбен Къазанышдагъы гимназияда «Биз бирчебиз» деген рагъмулукъ гъаракат оьтгерген.

Шо гъаракатны къурумлу оьтгеривде эсгерилген охув ожакъларда билим алагъан яшланы ата-анасыны совети ва

Рагъмулукъ гъаракат оьтгерген

муаллимлер болушлукъ этген. Мердешли кюйде оьтгерилген шо гъаракатны барышында оланы къасты булан Украина бойда юрюлеген хас асгер гъаракатгъа къуршалгъанлагъа тарыкъ-герек жыйылып йиберилген. Шолайлыкъда, яшлагъа эсли наслуну вакиллери булан бирлешип иш гёрмеге имканлыкълар яратылгъан. Оланы къылыкъ-хасиятын тарбиялагъа, олай да тувуп оьсген элине бакъгъан якъдагъы гъасирет гъислерин уятыгъа да шартлар яратылгъан. Буйнакск районну билим берив управлениесини Telegram-каналында шо гъакъда билдирилген.

Сакъ болмагъа тюше

Къарабудагъгент районну Манасгент юртундагъы орта школасында билим алагъан яшлар булан Интернетдеги жамият торларында юрюлеген экстремист гъаракатны айланасында лакъырлашив оьтгерилген.

Эсгерилген охув ожакъны оьр класларында охуйгъан уланлар ва къызлар къуршалгъан шо гъаракатда Къарабудагъгент районну билим берив управлениесини аманлыкъгъа къарайгъан бёлюгюню ёлбашчысы, жагъыллени парламентини депутаты О.Гъамитов, олай да яшланы ва яшёрюмлени ишлерине къарайгъан, оланы ихтиярларын якълайгъан комиссиясыны жаваплы секретары М. Жалилов ортакъчылыкъ этген.

Къарабудагъгент районну Telegram-каналында билдирилген кюйде, шо

ёлугъувну барышында артдагъы вакътилерде экстремист гъаракатны алдын алывну агъамиятлыгъы артып тербейген масъаланы чечивню ёлларына байлавлу пикрулар малим этилген. Яшлагъа Интернетни имканлыкъларындан пайдаланагъан вакътисинде сакъ болмагъа тюшегени гъакъда айтылгъан. Тарыкълыларын ва пайдалыларын къалп маълуматлардан айырмагъа уйренмеге тюшегени гъакъда англатыв берилген.

Юшаны яратычулугу

*Ругъаният Исрапилова,
Къарабудагъгенгдеги эки номерли орта
школасыны 7-нчи класыны охувту къызы*

Ана тилим

Ата юртум, ана тилим,
Мени битмес барлыгъым.
Ана тилде сёйлейгенде
Генглеше бар тарлыгъым.

Ата юртум, ана тилим,
Бизге Тенгирим берген.
Бу байлыкъны еси болма
Бизге тийишли гёрген.

Ата юртум, ана тилим,
Сав дюньяма байлавлу.
Ана тилде гъар сёзюм де
Анам йимик аявлу!

Дагъыстаным

Дагъыстангъа кёп адам
Не якъдан да гелелер.
Тавлар, тюзлер оьзлени
Гъайран эте, билелер

Биздей алив ерлени
Олар излеп де тапмай.
Женнетдей тав элимни
Бир ай гезеп де ялкъмай.

Дагъыстанны гёзелин
Анлатмагъа сёзлер аз.
Къышда къарлы тавлары,
Сююндюре исси яз.

Яртыбилек

Бир гюн эртен уяндым
Авазына Мишикни.
Мавуллай кьолун кыысып,
Арасында эшикни.

«Бу да не мишикдир? – деп,
Сорав гелди башыма.
Болгъан экен шо бишев
Дамагъ этген ашыма!

Ашгъа чакъырмакъ учун
Огъар ат кьойма герек.
Сутурлугъу саялы
Болду ол Яртыбилек...

Балыкъны, этни энни
Эки бёлюп ашайбыз.
Шо гюнден берли бирче
Къурдаш болуп яшайбыз.

Гъайсызлыкъ

Яй гюню. Эртен туруп,
Тез сагъатгъа къарадым.
Геч болмайым деп ойлап,
Узун чачым тарадым.

Чабып етдим школагъа,
Расписание ташлангъан.
Эшикге де язылгъан:
"Каникуллар башлангъан".

Уйге мен къайтдым ойнай,
Портфелим оьрге чююп.
Гъайсызлыгъыма артда
Ачувландым къаш тююп.

Анам

Анам гёзьяш тёкмесин
Юрегимни ярмагъа.
Ол талчыкъса, къыйналса,
Дюнья болар тар магъа.

Гечеси-гюню булан
Ягъымда ол табыла.

Пашманлыкъны пердеси
Ол иржайса ябыла.

Яхшыны ол ямандан
Айырмагъа уйрете.
Алгъышлай туруп мени
Гъар заманда кюр эте.

Оъктеммен сени булан

Мени аявлу атам,
Авмас асхар тавумсан.
Гъар гюн сююндюреген
Чечек ачгъан бавумсан.

Сен айтагъан йырлагъа
Гене къайтып тынглайман.
Гёзлеринге бир къарап,
Оюнгагъын англайман.

Оъктеммен сени булан,
Мени аявлу атам.
Сен айтагъанны этсем,
Болмажакъ бир де хатам.

Мени башым сыйпайгъан
Гюч бере эки къолунг.
Яхшылыкълар безесин
Кюр этип яшав ёлунг!

Вагъит Атаев тувгъанлы – 90 йыл

Яшланы сююмлю шаир

Уллулар ва яшлар учун язып гелген белггили шаир Вагъит Атаев кѳумукъланы бырынгы кѳумукъ юртларыны бири-си Эрпелиде тувуп оьсген. Ол уьч оьр охув ожакъны битдирген сонг юрт хозяйство тармакъ учун касбучулар гъазирлейген тармакъда чалышып тургъан. Школада охуйгъандан берли, ол кѳумукъ адабият-гъа гъашыкъ болуп, яратывчулукъ ишге берилген.

Ону 15 китабы чыгъып охувчулагъа етишген. 1991-нчи йылда Россияны Язывчуларыны союзуна кѳабул этилген. Шаирни сѳзлерине гѳре композиторлар хыйлы янгы макъамлар язгъан. Ол – Ершовну атындагъы бютюнроссия адабият конкурсуну лауреаты, «Дагъыстанны ат кѳазангъан муаллими», «Дагъыстанны маданиятыны ат кѳазангъан кѳуллукъ-чусу» деген сыйлы атлагъа лайыкълы болгъан.

Вагъит Атаев Буйнакск шагъарны «Алтын хазнасына» гирген. Яшланы адабиятын оьсдюрювге этген кѳошуму учун Россияны Язывчуларыны союзуна Гьюрметлев грамотасы, олай да Грибо-

едовну медалы булан савгъатлангъан. Ону асарлары орус, дагъыстан, олай да оьзге миллетлени тиллерине таржума этилген. Бугюнлерде шаир тувгъанлы 90 йыл тамамлангъанын гѳз алгъа тутуп, ону шиърулары бизин яш охувчуланы тергевюне бериле.

«Къарчыгъа»

Вагъит Атаев

КАГЪЫЗ

Гиччинева кѳыз кагъызгъа
Кѳаст этип бир зат яза.
Анасы сорай кѳызгъа:
– Не зат язасан Заза?

– Аминкагъа бу кагъыз,
Мени кѳурдашым о кѳыз.
– Сен чи язып билмейсен
Бир гъарпн да кагъызда.
– Кѳайырмас, мама. О да
Охуп билмей янгыз да...

Кёкдеги кылач

Кёкде дөгөрек айны
Гөрдю гиччипав Батыр.
Чакъырып атасына
Сорады: «О не затдыр?»

– Шо кылач, – дей атасы, –
Гъабижай ундан этген.
Мишик ашамасын деп,
Бийикге – кёкге элтген.

Юхлама ятгъанда яш
Хыйлы ойлагъа батды.
Кылач ерге тюшмей деп,
Тамаша болду Батыр.

... Бир гюн ахшам абзарда
Хыйлы яш ойнай кёпден.
Батыр бирден эс этди
Ярты кылачны кёкде.

Къарсалап булай деди,
Табып уйден атасын:
– Мишик ашап къойгъан чы
Шо кылачны яртысын...

Гёз тиймесин...

– Бир, эки, уьч, дёрт, беш, – деп,
Санап уьйренген Яраш.
Болмаса да бир себеп,
Санай беш йыллыкъ бу яш.

– Яраш, – деп яшлар гелип,
Бирдагъы да санатды:
– Билмей бусанг кыал билип,
Бешден сонг бола алты...

– Санавлар дагъы да кёп,
Уьйретген мамам магъа.
Гёз тийип кыалмасын деп,
Сюймеймен санамагъа...

СҖЙЛЕМЕ КЪАЧАН БАШЛАЙ?

Сююндю гиччи Изав,
Тувгъанда къашгъа бузав.
Ону уьстю къап-къара,
Чакъырса, чабып бара.

Ол гъачивню сагъына
Тувардан геч гелгенче.
Озью ач болгъан сайын,
Шишадан сютей иче.

Гиччипавну мамасы
Ушана шо бузавгъа:
— Тез-тез оьсюп уллу бол,
Ойнамагъа Изавгъа!

Айтгъан затны шо бузав
Англайгъангъа да ошай.
— Мама, оьсю бузавум
Къачан сҖйлеме башлай?

НЕГЕ ТАТЛИ ЭКЕН?

Мамабыз айтгъан сайын,
Бал ашайман эртен мен.
Шо саялыдыр огъар
Балдай татли экенмен.

Тек оьсю бал ашамай.
Не ахшам, не де эртен.
Тамаша, неге мамам
Мунчакъы татли экен?

ВЁРЕ, АЙТМА ПАПАМА...

Дарслардан къайтды пашман
Уьйге гиччипав Вали.
Бек сююнуп бу яшдан
Кюлайы гъаплай гъали.

Кюлай магъа гъаплама,
Ма, сагъа бир гъалпама.
Мен эки алгъанымны
Вёре, айтма папама...

Гидивюм

– Гидивюм, мен ойнама
Гетгенде кѳурдашыма,
Неге тынгламагѳансан
Бу гиччи кѳызашыма?!

Абзаргѳа чыкѳма сююп,
Байлавунгну узгенсен.
Тутмагѳа кѳарагѳанда,
Кѳызашымны сюзгенсен.

Тѳкгенсен кѳазандагѳы
Шорпасын кюлайымны.
Балчыкѳгѳа батдыргѳансан
Ѳки де кѳолайынгны.

Сенден уѳркюп кѳалгѳан дей,
Тавукѳлар да, кѳазлар да.
Сен пелекет салгѳан дей
Бугюн бизин абзаргѳа.

Яшыртгѳан бавгѳа гирип,
Кѳапустандан тойгѳан дей.
Мамамны хасилерин
Таптап-янчып кѳойгѳан дей

Айт гѳали, бугюн мунча
Неге болгѳансан саякѳ?
Мамам ишден кѳайтгѳанда,
Тиежек сагѳа таякѳ.

Огѳ, гѳона геле тура,
Билмей сама турса эди.
Билгенде, сагѳа урмай,
Магѳа сама урса эди...

Жуулукъланы йыр хазнасындан

ГЮННЮ ЙЫРЫ

Б. Гъажиевни сёзлери,

Х. Батыргишиевни кюю

Adagio 1:16.

йыр

йыр

Мен бил-сем би-зин яш- лар.

Яш-ла-ры- дыр гю- неш- ни.

Fine

О- лар кос- мос- гъа ба- рып

Ер- ге я- рыкъ оь-леш- ди.

Гюн- дюр ме- ни гюль- мел- дим,

Гюн- дюр ме- ни тас- та- рым

Мен билсем бизин яшлар,
Яшларыдыр гюнешни.
Олар космосгъа барып
Ерге ярыкъ уьлешди.

Припев:
Гюндюр мени гюлмеллим,
Гюндюр мени тастарым
Гюн йимик ярыкълыдыр
Юрекдеги къастларым.

Билемен гюнеш суймей,
Охумайгъан яшланы.
Магъа буса гъар гюн о,
Ярыкълай ёлбашланы.

Припев.

Гюнге къурдаш болурман,
Гюнге болурман сырдаш.
Сен де эсингни табып
Гюнге етмеге тырнаш.

Тюлкю, Бёрю-ва аюв

(Ёммакъ)

Бир тюлкю де, бир бёрю де, бир аюв да, ач болуп, иш къыдыра бир хангъа барып:

– Яхари, бек уьзюрю болуп гелген эдик. Сени бизге бир ишинг болмасмы? – деп сорагъан.

Хан да булагъа:

– Воллагъ, бар. Бир десятин ерде будайым бар. Шону орсатъыз, мен сизге бир кюмес ярашынгъан гюрбеч де, бир дорба экмек де берирмен.

– Яхшы, – деп, булар гюрбеч булангъы кюмесни де, экмеклер булангъы дорбаны да гетерип будай ормагъа гете.

«Биз буланы гъали ашап къойсакъ, ач болурбуз, будайны оруп битген сонг ашарбыз», – деп сёлешелер.

Булар ишге уруна. Орталап турагъанда, тюлкю ач болуп, гыллагъа къалып: «Вайт!» – деп къычыра.

– «Гъы, не бар?» – деп сорай аюв.

– Воллагъ, бирев къычыра, барып къарайым гъали, – дей тюлкю.

Тюлкю барып кюмесдеги гюрбечни де, дорбадагъы экмекни де ашап, ярты эте. Сонг буланы анына къайта.

– Ким эди бу къычырагъан? – деп сорай ёлдашлары.

– Воллагъ, ханны къатыны улан тапгъан болгъан, шогъар ат

къойма гел деп къычыра болгъан, – дей бу.

– Не ат къойдунг дагъы? – деп сорай олар.

– «Билсе» деп къойдум, – дей тюлкю.

Будай орулуп битмей, тюлкю дагъы да ач бола. Чыдап болмай:

«Вайт!» – деп бирдагъы къычыра.

– Не бар, дагъы да ким къычыра? – дей ёлдашлары.

– Воллагъ, мен къойгъан атны токъташдырмай буса ярай, мен дагъы да барып къарайым, – деп, тюлкю гете.

Тюлкю барып, кюмесде къалгъан гъюрбечни де, дорбадагъы экмекни де ашап битдирип, бир экмек къала.

Сонг тюлкю, буланы ягъына барып:

– Шо атны токъташдырмай болгъан, янгыдан ат къоймагъа тюшдю, – дей.

– Не этдинг, гъали не ат къойдунг дагъы? – деп сорай аюв.

– Воллагъ «Битди» деп къойдум, – деп жавап бере тюлкю.

Сонг булар будайны оруп бите, багъы ашланы къойгъан ерге багъып юрюйлер. Бу ерде тюлкю: «Я, бир тамаша къурсагъым авруп тура», – деп де айтып, агъач арагъа гире. Аюв да, бёрю де барып къараса, гъюрбеч де, экмеклер де битген. Ишни англагъан сонг булар тюлкюню артындан чаба.

Бир эсги тирменни ичинде булар тюлкюню тута. Тюлкю буланы алдатып токътата. О къалгъан экмекни ашама

гъилла излей. О булагъа
булай дей:

– Гелигиз, бу гече шу
тирменде юхлайыкъ. Эр-
тенге ким арив тюш гёр-
се, къалгъан экмекни шо
ашар.

Булар юхлама ята.
Гече туруп, тюлкю къал-
гъан экмекни де ашап
къоя.

Эртен барысы да бирге
уяна. Экмекге де къара-
гъынча, ким арив тюш
гёрген экен деп айтып,
тюшлерин хабарлама баш-
лай.

Аюв айта:

– Мен бу гече ханны
уларыны тоюнда эдим.
Шонда оъзюм суйген
чакъы ашап, къандым.

Бёрю айта:

– Воллагъ, мен де шо
ханны уларыны тоюнда
чавуш эдим. Суйген за-
тымдан суйген чакъы
ашап турдум.

Тюлкю айта:

– Воллагъ, сиз шо той-
да ашап турагъанны гё-
рюп, шо къалгъан экмек-
ни мен де ашап къойдум.
Шолай да айтып, тюлкю
тирменден къачып чыгъа.
Булар да ону артындан ча-
бып гетелер.

Къумукъ сагънада инг де узакъ юрюген

(«Молла Насрутдинге» — 85 йыл)

Алим-Паша Салаватовну атындагъы Къумукъ музыкалы-драма театрыны сагънасында салынгъан кѳужурлу спектакллер кѳп. Шоланы арасында уллулар да, яшлар да ушатагъан «Молла Насрутдин» деген спектакль милли театрыны сагънасында биринчилей ойналгъанлы 85 йыл бите. Шо тархны гѳз алгъа тутуп, бизин театргъа багъышлангъан журналны сагъифасында сиз, яшлар, билсин деп, 1939-нчу йылдан берли къаравчулагъа гѳрсетилип гелеген эсгерилген спектаклни гъакъында лакъыр юрютмекни тийишли гѳрдюм.

Къумукъланы арасында айтылып турагъан гиччи, къанна хабарлагъа асасланып, эсгерилеген спектакль салынгъан уѳч актлы пьесаны Магъаммат Къурбанов язгъан. Ол 1916-нчы йылда Тѳбен Къазаныш юртунда тувуп оьсген. Ата юртундагъы школаны битдирген сонг, 1934-нчу йылда ол Къумукъ театргъа ишге тѳшген. Бажарывлугъу усталыгъы булан барышгъан пагъмулу артистлени сынавундан уьлгю алып, олар бере-

ген насигъатлагъа тынглай туруп, ол да театрыны сагънасында бириси бирисине ошамайгъан кѳп келпетлени яратгъан. Шолардан «Айгъазиде», «Къой булакда» Корольну, «Тулпарда» Сурхайны, «Къызыл партизаларда» Абдулмежитни рольларын айрыча айтмагъа тѳше.

Магъаммат Къурбановгъа «Молла Насрутдинден» къайры дагъы пьеса язмагъа насип болмагъан. Ол давдан къайтмай къалгъан, элини азатлыгъы учун жанын къурбан этген. «Молла Насрутдин» бир буса да, о Къумукъ театрда ойналагъан спектакльлени инг де узакъ юрюгени болуп токътай.

Россияны халкъ артисти, айтылгъан драматург ва режиссѳр Гъамит Рустамов башлап салгъан шо спектакльде Молла Насрутдинни ролю Россияны халкъ артисти Тажутдин Гажиевге, Жумайсатны, ону къатыныны ролю буса СССР-ни халкъ артисткасы Барият Муратовагъа тапшургъан. Барият Муратова Жумайсатны келпетин биринчилей яратагъанда оьзюне 25 йыл тѳгюл болмай болгъан.

Олар булан бирге гъар тюрлю йылларда шо спектакльге къумукъ халкъны герти кюйде сюювюн къазангъан Дадам Сайитнуров, Гъайбат Магъамматова, Ушкъият Сафаралиева, Саният Муратова, Амир Къурбанов, Гъажи Бекболатов, Наби Алхасов, Солтан Касимов, Шагъмардан Абдуллаев, пьесаны автору оъзю Магъаммат Къурбанов ва кёп оъзгелери къуршалып тургъан.

Дейгеним, Гъамит Рустамов шо спектакльни режиссер гъисапда эки керен сагъналадыр гъан. Жамият яшавда болгъан алмашынывлагъа къыйышагъан кюйде онгаргъан Амир Къурбанов да пьесаны хыйлы рольларын алышдыргъан. Къадини келпетин юртну старшинасына айландыргъан. Старшинагъа кёмекге чаушну да кёшгъан.

Арадан хыйлы йыллар оътюп, Молла Насрутдинни ролюн Дагъыстанны халкъ артисти Магъамматамин Акъмурзаев, сонгъа таба Россияны ат къазангъан артисти Басир Магъамматов тизив ойнап турду.

Масхарагъа оъзю Насрутдин йимик уста, уъстю ямавлу гёлекли Жумайсатны ролюн Дагъыстанны халкъ артисткасы Надежда Мусаева бираз заман ойнагъан. Бугюнлерде буса Россияны ат къазангъан артисткасы Тотуханым Осаева оъзюню шо ролюна онча да гире чи, сагънада гъар

тербениши булан да, гъатта бети булан этеген юм-чум булан да къаравчуланы тазза къурчун къандырып, оланы харс урувларын къазана. Барият Муратованы йимик, халкъ да ону Жумайсат гъисапда къабул этген.

Артдагъы йылларда къумукъ сагънада Молла Насрутдинни келпетин яратгъан Дагъыстанны ат къазангъан артисти Пахурдин Ихивов да оъзю пагъмулу актёр экенине мюкюр болмагъа барыбызгъа да имканлыкъ берди. Олар булан бирге Байсолтан Осаев, Нариман Акавов, Имамутдин Акавутдинов, Зарема Магъамматова ва къумукъ сагънаны оъзге усталары, олай да яш актёрлар да оъзлеге тапшурулгъан рольланы къаравчуланы разилигин алып ойнай.

Къумукъ халкъны бек гъакъыллы ойларын, итти тилин, хасиятыны ачыкълыгъын гёрсетеген бу спектакль бир заманда да оълмежек. Озокъда, Россияны инчесанияны ат къазангъан чалышывчусу, белгили режиссёр ва актёр Ислам Казиев де алдын эки керен шо спектакльни сагънагъа салгъандан къайры да, о гележекде дагъы да янгыртылмакъ бар. Тек «Молла Насрутдин» Къумукъ театрны сагънасында наслулардан-наслулагъа гёчюп туражакъгъа бир де шеклик этмеге тюшмей.

Насрулла БАЙБОЛАТОВ.

СУРАТЛАРДА:

«Молла
Насрутдин» деген
спектакльде гъар
тюрлю йылларда
Тажутдин
ГЪАЖИЕВ,
Б. МУРАТОВА,
М. АКЪМУРЗАЕВ,
Б. МАГЪАМАТОВ,
Т. ОСАЕВА
ва П. ИХИВОВ
яратгъан
келпетлер.

Жымык халкымы

Авлакыда иш юрютюн тургъан кыайдалары

(Бизин халкы авлакчылык булан байлаву машыгу
болуп телген саниятлар)

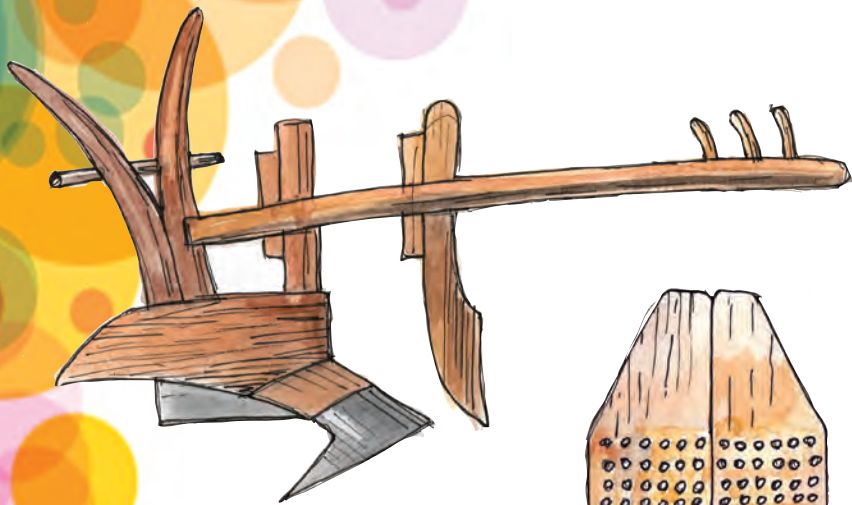
Бырынгы заманлардан берли кыумуклар авлакчылык, сабанчылык булан доланып тургъан. Асруланы боюнда шо тармакларда бай иш сынава да топлагъан. Язда бюртюкю ашлыклар чачылагъан майданланы гюз айларда сюрюп, гюзлюклюклер учун да язда сюрюп, ургъагъа кыюуп гъазир этип тургъан. Шо ишлени де аслу гъалда оыгузлеге егилген темир сабанлар булан кютген. Бир-бир юртларда 10-12 йылны боюнда пайдаланып тургъан сонг чачыв этилип тургъан топуракны 3-4 йыл кыолламай кыойгъан. Шолай кыалгъан топурак «ял бола, янгыртыла» деп де гысаплангъан. «Ургъа ерни яш этер», – деп айтыла гелегени де шо саялы болмагъа ярай.

Умуми кюйде алгъанда буса, авлаклар дёрт тюрлю бёлуне гелген: сабанлыклар, биченликлер, отлавлар ва орманлыклар, агъачлыклар.

Кыумуктызде явунлар кёбюсю гезиклерде аз явагъан саялы кыумуклар бырынгы заманлардан берли уллу ва гиччи татавуллар кыазып, тарлавланы сугъармагъа амал эте болгъан. Шондан кыайры да, алдынгы заманларда янгур явсун деп, «Земирелер», «Гыусемейлер» оытгериле болгъан. Сонг да, юртларда яшайгъанлар янгурну берекетин умут этип, дуалар охуп, гыайван союп, шону этин садагъа эте болгъанлар.

Шо гыакъда айта туруп: «Юз сугъарма, гюз сугъар», – деген халкы айтывун,

яшлар, сизин эсигизге салмагъа сюебиз. Ону маънасы да ёкъ тюгюл. Нечик алайда, гюзде сугъарса, сув яхшы сингип, топуракъны сувдан тойдура. Шотлайлыкъда, гюзде тереклени, башгъа оъсюмлюклени беклешген тамурлары сувдан тоюп, бой салып оъсмек учун имканлыкълар яратыла.

Къумукълар авлакъллагъа тари, будай, гъабижай, арпа, чалтик чачып гелген. Кёп къыйын тёгюп болдургъан ашлыкъны аслам пайын оъзлеге ашмагъа пайдаландыргъан. Ачыкълашдырып айтгъанда, болдурулгъан ашлыкъны чалып, балбулар булан басып, къол тирменлер булан ун этип, хамур басып, экмек ясап, отда эки де янын биширип ашай болгъанлар. Ашлыкъны сан янлы пайын чачмакъ учун урлукъ гъисапда къойгъанлар. Къалгъанын да бизин юртлардан айланагъан тавлулардан акъчалыкълагъа, къумманлагъа, уйде къолланып гелеген ездэн, саздан этилген, сыныкъ, олай да башгъа тюрлю савут-сабагъа алышдыра болгъанлар.

Бавчулукъну юрюте туруп, кюреге, алма, гъармут, кокан, жие, алча, шаптал, инжир, баъли, къоз ва оъзге тереклер орнатып яхшы гелим де алгъанлар. Сонг да, бизин къумукъ юртланы айланасындагъы топуракъллагъа юзюм, харбуз, пастан, жибижей, хыяр, помидор, баклажан, къапушта чачыла болгъан. Демек, къумукълар тезден берли де бир йылыкъ йимик, кёп йыллыкъ оъсюмлю-

клени болдурмакъ учун айрыча къасткъылгъан. Юзюм борла орнатывгъа буса артыкъ агъамият берип гелген. Эсли населу вакиллерини – кёпню гёрген къартланы сёзлерине гёре, бизин лап уллу къумукъ юртланы айланасын алдын емиш бавлар къуршап алып тургъан.

Сабанчылыкъдан къайры къумукълар гъайванчылыкъ булан да машгъул болгъан. Къумукътюзде отлавлар, биченликлер эркин болгъан. Шо да, озокъда, гъайван-мал сакълмагъа гъаркъачанда онгайлылыкълар яратгъан. Бизин юртларда аслу гъалда къара тувар, къой, эчки, ат, гамиш сакъланып гелген.

Агъачлыкъларда къыр жанлар кёп яйылгъангъа гёре, къумукълар гъавчулукъ булан машгъул болуп да тургъан. Тюлкюню, къоянны ва оъзге къыр жанланы терисин де ишлетмеге уйренген. Денгизге ювукъда ювукъ экенге саялы къумукълар балыкъчылыкъны да юрютген. Туралиде туз, къаранап чыгъа болгъан.

Къумукълар оъз заманынында къаранапны да, тузну да сатып тургъан. «Чилле ёлну» Къумукътюзден оьтегени, шексиз кюйде, сатыв-алыв юрютмек учун бизин халкъгъа болушлукъ этген.

**Гъазирлеген
Патимат АБДУЛЛАЕВА
ва Насрулла БАЙБОЛАТОВ.**

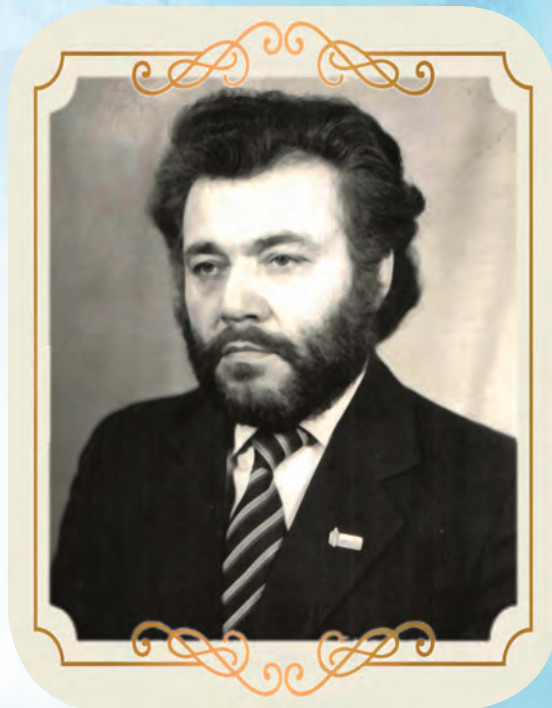
Дагъыстан халкъланы адабиятындан

Мирза Давыдов тувъгъанлы 85 йыл битегенликге

Дагъыстанны халкъ язывчусу Мирза ДАВЫДОВ бугюнлерде оъзюню 85 йыллыкъ юбилейин белгилеген. Ол оъзюню поэзия ва проза асарларын ана тилинде – къазикъумукъ тилде ярата. Асарларын да янгыз уллулар учун язып къоймай. Яшлар учун язылгъан ону кёп санавдагъы шиърулары ва хабарлары да охувчулагъа тезден берли белгили болгъан. Оланы кёплери башгъа тиллеге де таржума этилген.

«Къарчыгъаны» яш охувчуларыны атындан Мирза Давыдовну оърде эсгерилген яшавдагъы къуванчлы агъвалат булан къутлап, ону къумукъ тилге таржума этилген шиъруларын бизин журналны бетлеринде ерлешдирмекни тийишли гёребиз.

«Къарчыгъа»

Мирза Давыдов,
Дагъыстанны халкъ язывчусу

Тав булакъ

Ярланы ярып чыгъып,
Чабама тюпге къангып.
Къышда да бузламайман,
Яй айларда кюр ангып.

Яшнап яйнай отлар да
Тийгенде мени гёзюм.
Тангдагъы чыкълар йимик
Таза да дюрмен оъзюм.

Ёлавчу болса чыкъгъан
Бизин якъланы танып,

Салкъын сувумдан акъгъан
Къалажакъ ичип къанып.

Ёкъ пайда магъа багъып
Ачув сакълап гелгенге.
Юзюм де ачыкъ гъаман
Хадиримни билгенге.

Ачув-оьчге белсенген
Къалмажакъ оьсюп, онгуп.
Билсинлер чыгъагъаным
Къатты ярлардан тонгуп!

Экмек гесек

Дадайым булан яйда
Тавгъа багъып ёл алып,
Бизин юртгъа етишдик
Аякъларым бек талып.
Исси экенге де тюгюл,
Дадайым токътап бирден
Экмек гесекни алды
Энкейип озю ерден.
Шыбышлап дуа айтып,
Аясында аявлап,
Сонг да авзуна салды
Ач болгъанда йимик лап.
Чайнап-чайнап йиберди
Тиши ёкъгъа къарамай.
Мен де болмадым огъар
Шо гъакъда бир сорамай:
«Дадай, ач болгъанмысан?
Йымышакъ экмек барын
Билмей де къалгъанмысан?»
Жавап бермей сорагъа
Ачувланып ол къарап,
Болмасдай этди мени
Дагъы шо гъакъда сорап.
«Балам, мен ач тюгюлмен,
Сен бир де айып этме,

Экмек гесекни таптап,
Ярамай оътюп гетме».
Дадайымны шо заман
Англап битмей де къалдым.
Тек озюнден чи шо гюн
Оъмюрлюкге дарс алдым.

Къумукъ тилге Насрулла БАЙБОЛАТОВ таржума этген.

Аламатыңы аламыңда

*Ибрагим Абдуллаев,
Мағзаткыдагғы 8 номерли
лицейини 9 класыны охувтусу*

Ахтар, изле, тап!!!

(Шюпде берилген патшурувланы
жаватларын тюзгюню алдына салып
охумагъа бажарыла)

Авлакъ чечеклер

Бош челтирлерге суратда берилген хумадагъы
авлакъ чечеклени атын теклик санавда языгъыз.
Хумадагъы гъарплар шо иште сизге кёмекчи бо-
лажакъ.

Жаватлар: ларднхастык

Хумалагъа ал юллер

Суратдагъы хума-
ланы гъарисине озлере-
де гёрсетилген санавун
салгъанда да, гюллени
нечеси артыкъ къала-
жакъ экен?

афшгкк кккк
жаватлар: ларднхастык

Ребуслар

Жаватлар: ашп' рлзав' зрав'

ISSN0206 – 7943

Къарчыгъа

3/2024

май – июнь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Агентство информации и печати
Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г.
выдан управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор

М.М. Ахмедов

Редколлегия:

Н. Байбулатов (редактор выпуска)

П. Абдуллаева (редактор)

Ш. Алишева

А. Абдуллатипов

С. Мамаева

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера Т. Латипова

На фото обложки – село Гилиб в Чародинском
районе РД, автор – Тамара Абдурахманова

Формат 60x84 1/8. Бумага офсетная.

Уч.-изд. л. 3,29. Усл. печ. л. 3,26.

Физ. печ. л. 3,50.

Подписано в печать 05.06.2024 г.

Выход в свет 15.06.2024 г.

Тираж 910 экз. Заказ №409.

Типография:

ООО «Агентство «Кавказинтерпресс»».

Адрес типографии:

355002, Ставропольский край, г. Ставрополь,
ул. Лермонтова 191Б.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики Дагестан
«Редакция республиканских литературных
журналов «Соколёнок»
и «Литературный Дагестан»

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г.Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Кумыкский язык

Индекс: на год – 63339,
на полугодие – ПМ963.

Цена свободная.